

Fenomenologija krize kršćanstva

Ivan DEVČIĆ, *Pred Bogom blizim i dalekim. Filozofija o religiji*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1998., 231 stranica.

Promatrajući način funkcioniranja naših crkvenih institucija, osluškujući njihov uobičajeni govor, čovjek se ne može oteti dojmu da institucionalni segment Crkve u Hrvatskoj još uvijek ne želi ili nije u stanju realistično posvijestiti svekolike dimenzije krize u kojoj se

kršćanstvo danas nalazi. Još manje se ljudi Crkve, a pritom mislimo, uz pastire, i na mnoge teologe, žele upuštati u imalo detaljnije analize uzroka tako radikalnih idejnih i mentalitetnih promjena koje čine da za mnoge naše suvremenike kršćanstvo više nije prihvatljivo u cjelini ili u nekim svojim elementima. Pa ipak, ako se želi pokazati i uvjerljivo posvjedočiti neistrušenu aktualnost kršćanske spasenjske poruke i u ovom našem svijetu, u kojem, očito, mnogi naši suvremenici ne uspijevaju više egzistencijalno prionuti uz temeljne sigurnosti kršćanske vjere, nužno je potrebno podvrgnuti ozbiljnoj analizi sva ona idejna i religijska strujanja koja više ili manje radikalno osporavaju donedavno još dosta raširenu neupitnost temeljnih sigurnosti kršćanstva.

Toga je, po svemu sudeći, bio svjestan i riječki teolog Ivan Devčić dok je pisao tekstove sakupljene u knjizi pod naslovom "*Pred Bogom blizim i dalekim. Filozofija o religiji*". Autor zapravo podastire čitatelju u ovoj knjizi niz zasebnih rasprava koje dobrim dijelom predstavljaju autorove doprinose na raznim znanstvenim skupovima ili pak tekstove objavljene u znanstvenim časopisima.

Međutim, ono što tvori zajednički nazivnik većine predloženih tekstova ne bi ipak u prvom redu bio jedan jasno prepoznatljivi filozofski pristup zadanim temama, kao što to sugerira podnaslov same knjige, već je to lako uočljivo tematsko jedinstvo i trajno međusobno prožimanje povijesno-fenomenološke analize, s jedne, te dijaloške apologetike kršćanstva, s druge strane. Većina, naime, od jedanaest poglavlja ove knjige proučava više ili manje direktno različite idejne, mentalitetne i religijske promjene u pretežito zapadnim društvima koje kršćanstvo na njegovim tradicionalnim prostorima dovode do krize neviđenih razmjera.

Autor pritom pomno i višestranu analizira povijesne korijene i idejna strujanja koja su dovela do fenomena kao što su ateizam, nova religioznost, neognosticism, antiutopije itd. Ono, međutim, što na posebit način plijeni pozornost čitatelja to je autorovo nastojanje da u svim tim elementima i figurama duhovne krize nekadašnjega kršćanskog svijeta prepozna eventualno sve ono pozitivno što bi moglo predstavljati točku ponovnog susreta s porukom Evanđelja. No isto tako uočeni su bez okolišanja i svi oni momenti nove duhovne situacije koji, prema autorovu mišljenju, predstavljaju korak unatrag u odnosu na povijesno verificiranu kršćansku nauku i praksu. A sada pođimo redom.

Prva tri poglavlja tvore na neki način zasebni dio ukoliko raspravljaju o nekim temeljnim temama filozofsko-teološke propedeutike. U prvom poglavlju, naslovljenome "Bit i istina religije", autor iznosi najprije svoje viđenje biti religije, koju definira kao "osobni odnos

čovjeka s transcendentno-imanentnim, stvarno postojećim svetim i osobnim Bogom". Potom određuje ontološku i logičku istinu religije. Dok ontološka istina izražava podudaranje s tako definiranom biti religije, logičku istinu autor svodi praktički na pitanje o mogućnosti dokaza Božje opstojnosti. Navodeći sve klasične figure dokaza Božje opstojnosti, on se u konačnici ipak opredjeljuje za transcendentalno-teološku analizu ljudskog uspona k Bogu koja polazi od recipročnosti transcendentalnog i kategorijalnog iskustva nošene milošću. Inače, definiciju biti religije predloženu u ovoj raspravi autor dosljedno primjenjuje kao neku vrst veritativnog kriterija u svim svojim daljnjim pristupima religijskim fenomenima. Međutim, takva jedna personalistička definicija, formulirana očito pod utjecajem kršćanskog poimanja odnosa Bog-čovjek, teško da može vrijediti za sve religijske fenomene koji zbog neslaganja s tom definicijom vrlo vjerojatno nisu manje religija ili nereligija.

U drugom poglavlju tematiziran je filozofsko-teološki problem govora o Bogu. Nasuprot neopozitivističkom osporavanju mogućnosti govora o Bogu i funkcionalističkom redukcionizmu, autor gradi utemeljenje religioznog govora na analogiji, koja tvori inače "transcendentalnu značajku" svekolike misaone i govorne strukture čovjekove. Tu se autor svrstava u klasičnu teološku tradiciju te zajedno s njom drži da govor o Bogu ima dublje kognitivno značenje samo ako je ontološki utemeljen i analoški strukturiran. Pritom je autor svjestan granica svih pojmova pa i onih analognih, jer svaki pojmovni govor zaostaje uvijek za svakom stvarnošću, a posebno za Božjom stvarnošću.

Božja misterijska stvarnost zaostaje za spoznajom i tada kada se pokuša smisleno progovoriti o problemu patnje na razini distanciranog racionalnog govora. Stoga autor u tekstu pod naslovom "Bog i patnja" vrlo brzo ostavlja po strani razne filozofske odgovore na problem patnje te se upućuje teološkom stazom kršćanskog pristupa patnji. Tu nam on pokazuje da kršćanska vjera, prihvaćajući konačnu nedokučivost misterija patnje, ipak uspijeva motivirati vjernika da u trpljenju prepozna prigodu, mogućnost za kvalitetno sazrijevanje vjere, ljubavi i povjerenja u Boga.

Potom autor ulazi u raspravu s nekim od novovjekovnih fenomena koji radikalno osporavaju dosadašnje očitosti kršćanske vjere i etike. Tako u dvjema raspravama autor razlaže fenomen suvremenog ateizma. U onoj naslovljenoj "Moralni korijeni ateizma" propituju se kulturološki i egzistencijalni izvori ateizma. Pritom se problem nevjere dovodi u uzročnu svezu sa promjenom čovjekova stava prema tradicionalnoj nedodirljivosti "svete tradicije" i nepromjenjivih zakona prirode, s moralnim prosvjedom protiv zla u

svijetu, ali i sa nedostatkom osobne moralnosti. Ipak na tragu II. vatikanskog sabora, autor za širenje ateizma kao izraza "neviđene krize suvremenog svijeta i čovjeka" čini odgovornim i neautentičnost kršćana pa i samu Crkvu koja nije uvijek znala biti mjestom slobode i uvjerenog prihvaćanja pozitivnih vrijednosti modernog svijeta. Rasprava završava tvrdnjom o ateizmu kao "nedokučivoj tajni Božje milosti i čovjekove slobode".

Dok je do sada autor govorio o ateizmu imajući pred očima pretežito njegovu teoretsku figuru, u tekstu pod naslovom "Fenomen praktičnog ateizma" u središtu pozornosti nalazi se praktični ateizam, taj najrasprostranjeniji oblik današnjeg ateizma. Ustvrdivši da je riječ o jednoj ne baš jednoznačnoj pojavi, autor na poseban način tematizira usku svezu između tog tipa ateizma te sekularizma i sekularizacije. Međutim, nije odveć jasno zašto autor ateizam kao izraz sekularizma nastavlja i dalje podvoditi pod naziv praktični, ateizam kada je jasno da je u sekularizmu riječ ne samo o neposviještenom indiferentističkom mentalitetu, nego o jednoj često ideologiziranoj radikalizaciji sekularizacijskih pomaka u društvu? Upitnim nam se čini također i poistovjećenje praktičnog ateizma s fenomenom sekularizacije, koja, po našem mišljenju, posjeduje i poneki s kršćanske točke gledišta poželjni momenat, primjerice emancipaciju znanosti, politike, ekonomije i dr. od čvrstog stoljetnog zagrljaja kršćanske religije i njezinih institucija. Tome nasuprot, čini nam se sasvim prihvatljivim autorovo ukazivanje na postojanje "nostalgije" za Bogom i u sekulariziranom čovjeku, o čemu svjedoči "svojevrsno religiozno buđenje, svojevrsni povratak svetog" u suvremenosti.

Idejnim izvorištima, ovaj put novih religioznih interesa koje se od 70-ih godina pojačano javljaju u zapadnim društvima, posvećena je rasprava "Duhovno-povijesni korijeni nove religioznosti". Te korijene, čini se, autor nalazi dobrim dijelom nazočne još u doba renesanse, jer se već tada počinju oblikovati svi oni odlučujući stavovi koji će postupnim razvojem dovesti do novovjekovne krize kršćanstva. Tako su spomenuti imanentizam, panteizam, antihistorizam, antitradicionalizam, okultizam, magija, subjektivizam, individualizam. Sve to jednim dijelom dovodi do sekularizacije, sekularizma i ateizma, a drugim dijelom do nove religioznosti kao "drugog religioznog odgovora na egzistencijalne sumnje i dileme. Usto se ukazuje na "antieklezijalnost", "antikršćanski" i "antiteistički" karakter, na "magijsko-gnostičke komponente" nove religioznosti, koja svoj najradikalniji izraz ima u New Ageu.

Međutim, autor toj religioznosti kojoj uvelike odriče sukladnost s prethodno definiranom ontološkom biti religije istovremeno i

pomalo paradoksalno ipak priznaje mogućnost ostvarivanja "istin-skog religioznog odnosa". S druge strane, odgovornost za širenje nove religioznosti biva pripisana djelomično i samoj kršćanskoj crkvi i njezinom odbijanju da se utjelovi u modernu kulturu kao i njezinim nezanimljivim i odveć "racionalnim shemama o Bogu". No, ipak treba kritički primijetiti da autor gotovo ništa ne govori o nekim drugim ne manje važnim korijenima nove religioznosti, a to su primjerice globalizacija, uvjetovano prožimanje svjetskih religija, a posebno uočljivi utjecaj velikih azijskih religija na duhovnost postmodernoga zapadnog čovjeka.

No zato autor na poseban način insistira na gnostičkoj odrednici nove religioznosti, čemu posvećuje i tekst pod naslovom "Nova religioznost i gnosticizam". Pritom on, opisujući glavne odrednice "vječne gnoze", jučerašnje i današnje, ipak zagovara dijaloški stav prema novoj religioznosti, s ciljem pronalaženja i prihvaćanja svega "vrijednog i valjanog" u njoj nazočnog.

Da nova religioznost nije tek jedan rubni fenomen, to nedvojbeno proizlazi iz autorova komentara na istraživanja P. M. Zulehnera i H. Denza objavljenog pod naslovom "Nova religioznost u svjetlu socioloških istraživanja". U njoj on prepoznaje određenu otvorenost za kršćanske vrijednosti te misli da će bolja kateheza i evangelizacija starijih i mladih te još veći misionarski žar "možda" ipak polučiti promjenu novoreligijskoga "osporavanja prakse i vjere crkve".

Zanimljivo je i to da autor, uza sve višekratno upozoravanje na mnoge neprihvatljive elemente nove religioznosti, misli kako današnji kršćanski govor o Bogu može biti uspješan samo ako se vodi računa o shvaćanju božanstva u drugim religijama i njihovim ne "odviše racionalnim shemama o Bogu". Pa tako u studiji pod naslovom "Problem Boga u religijama" autor propituje neka od klasičnih poimanja Boga u religijama: monoteizam i panteizam, osobno i neosobno poimanje Boga, apofatički govor o zadnjoj stvarnosti te trinitarni monoteizam kršćanstva. Rezultat tih fenomenoloških razmatranja je autorovo uvjerenje da je "svim religijama zajedničko iskustvo Boga kao transcendentne i sveprožimajuće stvarnosti" čija se neizrecivost opire njezinom potpunom svodenju na pozitivne tvrdnje. Svoj pristup drugim koncepcijama Boga autor drži dijaloškim pokušajem upoznavanja i uvažavanja "drugih", da bi se tako došlo do elemenata korisnih za "pročišćavanje" vlastite slike o Bogu. Jer, zaključuje on pomirljivo i teološki veoma bremenito posljedicama, u međureligijskome dijalogu riječ je o "međusobnoj evangelizaciji religija pod vodstvom Duha Božjega".

U dvjema posljednjim raspravama nastavlja se autorovo suo-čenje s izazovima sadašnjosti. U tekstu "Nada i kriza novovjekovnih

utopija” propitkuju se važnije figure nade u povijesti zapadno-europske misli kao i njihov odnos prema utopijama i antiutopijama koje u znatnoj mjeri karakteriziraju novovjekovni duh. Autor i tu polemizira s raširenom idejom o mogućnosti samospašavanja te jedini primjereni odgovor propovjednički vidi u Isusu Kristu kao “luci spasenja” i “jedinom spasitelju”.

U zadnjem tekstu, pod naslovom “Homo imago Dei ili o nastanku čovjeka kao osobe”, autor pokazuje odlučujuću ulogu kršćanstva u izgradnji pojma osobe kao i “osobotvornost” samog kršćanskog vjerskog iskustva na egzistencijalnoj razini. Time pisac ponovno pruža konkretni primjer svoje dijaloške apologetike kojom pokušava pokazati neutemeljenost tvrdnji suvremenog ateizma da religija kao takva pa i kršćanstvo otuđuje čovjeka.

U zaključku autor, tumačeći sebe, predlaže kao temeljni idejni kriterij nutarnjeg jedinstva ovih rasprava “antropoteologiju nemoći”. Pritom se misli na ljudsku nemoć u odnosu na spoznaju Boga, ali i na od Boga slobodno prihvaćenu nemoć u stvaranju i otkupljenju. No, nama se ipak čini da tema Božje i ljudske nemoći predstavlja tek jednu od sporadičnih preokupacija ovih tekstova. Unutarnje jedinstvo ove zbirke studija tvori, kako već rekosmo na početku, analitički umješno izvedeno i veoma korisno problematiziranje temeljnih likova krize dosadašnjih neupitnih očitosti kršćanske vjere. Dijaloška apologetika i simpatična stilska i izričajna lakoća tvore daljnju odliku ove čitanja vrijedne knjige, koja nesumnjivo svjedoči autorovu svijest o krizi, ali i nastojanje da se u krizi nađu duhovna i idejna uporišta za nastavak evanđeoskog osmišljavanja postojanja.

Nikola Bižaca